

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΔΥΝΑΜΙΚΗΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΔΥΝΑΜΙΣ, ΔΙΚΑΙΩΜΑ, ΔΙΚΑΙΟΝ

Στήν φυσική τάξι πραγμάτων κάθε ὄν ἐνός οἰουδήποτε συστήματος λειτουργεῖ σέ τρόπο, ἔκτασι καί ἔντασι πού ἡ σχετική δύναμις του καθορίζει. Δύναμις ἐνός ὄντος εἶναι, βασικά καί ἀδρά, τὸ τί μπορεῖ νὰ ἐπιτελέσῃ κατὰ τὴν φύσι τῆς οὐσίας του. Σχετική δύναμις ἐνός ὄντος εἶναι ἡ δύναμις του ἐν σχέσει πρὸς ὅλες τὶς ἄλλες δρῶσες δυνάμεις στὸ πεδίο ἐνεργείας του. Ὅταν ἓνα κλειστὸ σύστημα εἶναι ἐλεύθερο νὰ αὐτοδιευθετηθῇ, ἀποκαθιστᾶ ἐντὸς ὀρισμένου χρόνου μία εὐσταθῆ ἰσορροπία, ἡ ὁποία διαρκεῖ ὅσο τὸ δυναμικὸ πεδίο του παραμένει ἀναλλοίωτο. Τότε ἡ συλλειτουργία τῶν μερῶν τοῦ συστήματος εἶναι ἀρμονική. Ἡ ἀρμονία αὐτὴ συνιστᾶ τὴν ἀντικειμενικῶς δικαία τάξι: οἱ ρόλοι ἐπιδιανέμονται κατ' ἀξίαν ἐκάστου συνιστῶντος μέρους. Οὐσία, Δύναμις, Ἀξία, Δίκαιον συστοιχοῦν συστηματικά. Τὸ κακό, τὸ βλαπτικόν, προέρχεται ἀναγκαῖα ἀπὸ ἀδυναμία· δὲν ὑφίσταται ὡς θετικὴ πραγματικότης, ἀλλὰ παρῦφισταται ὡς μερικὴ ἄρνησις δυνάμεως, ὡς ἀτέλεια: εἶναι ἀσθένεια τοῦ ὄντος πού προκαλεῖ τὴν ὁποιαδήποτε συστολή του. Ἡ δύναμις εἶναι δημιουργική· ἀποσυνθέτει βεβαίως ὅμως τὸ νοσηρὸ καὶ τεχνητό, γιὰ νὰ ἀνασυνθέσῃ φυσική

ύγεία. Ἀρνητικὰ καταστροφικὴ κυρίως εἶναι μόνον ἡ ἀδυναμία, ἀσχέτως ἀπὸ τὸ ὅτι μπορεῖ νὰ φαντάζῃ ὡς δύνამις λόγῳ τοῦ μεγέθους τῆς καταστροφῆς ποὺ προκαλεῖ. Ἡ δύνამις προϋποθέτει, ἀποτελεῖ καὶ παράγει ἀξία, τελειότητα, ὑπεροχή, ἀριστεία: κραταιὴ ἀπόδειξις τῆς εἶναι ἡ ἐπιτυχία, τὸ κατόρθωμα. Ἡ Δύνამις εἶναι λοιπὸν ἐγγενῶς ἀγαθὴ, ὠφέλιμος. Ἡ Δύνამις ἀπεργάζεται τὸ δίκαιον κατὰ τὸ σχετικὸ μέτρο τῆς ἰσχύος τῆς ὡς ἐκ τούτου ἔχει δικαιώματα, ὅπως ἡ ἀδυναμία ἔχει ὑποχρεώσεις. Βεβαίως, τὸ πλήρωμα τῆς Δυνάμεως δὲν μπορεῖ νὰ ἐνοικῆ εἰς ἓνα ἀπλῶς μερικὸ ὄν. Ἐτσι ἀπόλυτο δικαίωμα δὲν μπορεῖ νὰ ἀνήκῃ εἰς ἓνα ἄτομο. Καὶ ἀντιστρόφως καθολικὴ ἀνικανότης σημαίνει πλήρη ἀνυπαρξία. Τὰ δικαιώματα κάθε ὄντος ὀρίζονται ἀπὸ τὸ ὀλοκλήρωμα τῶν σχετικῶν δυνάμεων του, καί, ἔτσι, ἀπὸ τὴν ὀργανικὴ λειτουργικότητα, τὴν ἐνεργὸ χρησιμότητά του. Τὸ ἄχρηστο ὡς ἄχρηστο δὲν εἶναι μόνον ἀνίκανο· εἶναι καὶ ἀδικαίωτο. Ὁφελος προκύπτει ὅταν ἡ δύνამις καὶ ἰκανότης ἔχει τὰ κατ' ἀξίαν δικαιώματά της καὶ λειτουργεῖ ἀνεμπόδιστος· ὅταν ἀντιθέτως ἡ ἀδυναμία καὶ ἡ ἀνικανότης ἔχουν ὑπὲρ ἀξίαν τεχνητὰ δικαιώματα προκαλοῦν βλάβη καὶ θεμελιώδη ἐμπλοκὴ στὸ σύστημα.

Στὸν κόσμον τοῦ γίγνεσθαι, τὰ ὄντα μεταβάλλονται καὶ συνεπῶς οἱ συσχετισμοὶ ἀλλάζου. Ἡ συνεχὴς διαδικασίᾳ φυσικῆς προσαρμογῆς τοῦ συστήματος στίς ἐξελίξεις τῶν συνθηκῶν συνιστᾷ τὸν φυσικὸ «πόλεμον», τὴν ἀναγκαίᾳ «ἔρι» ποὺ ἐξασφαλίζει τὴν ἀρμονικὴ διάρθρωσί του. «Εἶδέναι χρὴ τὸν πόλεμον ἐόντα ξυόν, καὶ δίκην ἔριν, καὶ γινόμενα πάντα κατ' ἔριν καὶ χρεῶν» (Ἡράκλειτος B80 DK). Ὅλα ὑπόκεινται στὸν κοινὸ νόμον τῆς ἀμίλλης, τῆς ἀντιθέσεως, τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τοῦ πολέμου (ποὺ εἶναι καὶ ὁ ἀρμονικὸς Λόγος τοῦ Κόσμου)· ὅλα κινουῦνται ἀπὸ τὴν ἀγαθὴ ἔρι τοῦ Ἡσιόδου (Ἔργα καὶ Ἡμέραι, 11-26).

Στὴν ροὴ τῶν πραγμάτων οἱ στατικώτερες καταστάσεις φανερώνουν τὴν ἀρμονία καὶ τὴν τελειότητα· οἱ κινητικώτερες προβάλλουν τὸν ἀνταγωνισμὸ καὶ τὴν ἰσχύ. Κατὰ βάθος πρόκειται γιὰ δύο ὄψεις τοῦ αὐτοῦ νομίσματος. Ἐν τελευταία ἀναλύσει δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ ἀξία χωρὶς δύνامي· οὔτε νὰ δράσῃ δύνამις χωρὶς τέλος τὸ Τέλειον. Τὸ ἄριστο καὶ τὸ κράτιστο ἀλληλοπλέκονται ὀργανικά. Ἡ Δύνამις ἐπιτυγχάνει τὴν ἄριστη διευθέτησι, ἡ δὲ ἐναρμόνιος Τάξις

τρέφει τὴν Δύναμι καὶ ἐξασφαλίζει τὴν ἐπιτυχῆ ἐνέργειά της. Τὸ πρέπον, ὡς κατόρθωμα, εἶναι ἔργον Δυνάμεως, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀφηρημένη ἀπαίτησις ἐναντίον ἀληθοῦς Δυνάμεως. Δίκαιοι εἶναι οἱ φυσικοὶ συσχετισμοὶ ἀξιῶν καὶ δυνάμεων. Ἡ κοσμικὴ δικαιοσύνη ἰσχύει κατὰ βάσιν ἀπαρέγκλιτος: ἀπονέμει τὸ ἀνῆκον εἰς ἕκαστον ὄν κατὰ τὸ μέτρον τῆς λειτουργικότητός του. Τὸ δίκαιο εἶναι ὠφέλιμο· δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄχρηστο, ἐπομένως ἀδύναμο. Τὸ δίκαιο δὲν ἐπιδέχεται σὲ τελικὴ ἀνάλυσι νὰ εἶναι ἀνίσχυρο, οὔτε ἡ οὐσιώδης ἰσχύς ἄδικος.

Βεβαίως ἡ Δύναμις ἐξειδικεύεται καὶ ὀρίζεται σὲ πολλὰ ἐπίπεδα προκειμένου γιὰ τὴν ἀνθρώπινη πραγματικότητα: θρησκευτικὸ, πνευματικὸ, πολιτιστικὸ, οικονομικὸ, στρατιωτικὸ, ἔθνολογικὸ, κοινωνικὸ, γεννητικὸ, ψυχολογικὸ, σωματικὸ. Ἡ συνάρτησις ὅλων τῶν εἰδῶν ἐπενεργεῖ στὴν διάρθρωσι τῆς καθολικῆς ἀρμονίας καὶ οἰκείας τάξεως. Δὲν πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ μία σοφιστικὴ καιροσκοπικὴ λατρεία τῆς Δυνάμεως καὶ ἀποδοχὴ τοῦ δικαίου τοῦ Δυνατοῦ, ἀλλὰ γιὰ ὀφειλόμενο σεβασμὸ πρὸς τὴν δημιουργικὴ δύναμι, τὸ ἐπιτετευγμένον κατόρθωμα, τὸ συντετελεσμένον ἔργο τελειότητος καί, ἐπομένως, ὠφελιμότητος. Ἡ Δύναμις μόνη αὐτὴ μπορεῖ πραγματικὰ νὰ περιθάλη καὶ θεραπεύσῃ τὴν ἀδυναμίαν. Ἡ Δύναμις εἶναι ἡ ἀληθὴς ἐγγύησις προστασίας τῆς ἀδυναμίας.

Ἡ Ἑλληνικὴ καὶ Ὁρθόδοξος κοσμοαντίληψις τῆς πραγματικότητος σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς οἰκοδομεῖται μὲ αὐτὲς τὶς ἀρχές. Ἔτσι ἐδραιώνεται ὁ μοναδικὸς Ἑλληνικὸς λόγος τοῦ ὄντος, ρεαλιστικὸς καὶ ἰδεαλιστικὸς ἐν ταύτῳ, μέτοχος τοῦ Λόγου ὡς κοσμικῆς Ἀρχῆς καὶ Θεοῦ. Ἔτσι θεμελιώνεται ἡ Ἑλληνικὴ ἠθικὴ τοῦ δέοντος ὡς τοῦ τελείου καὶ τέλους, φυσικοῦ καὶ θείου. Αὐτὸ πὸν πρέπει νὰ γίνῃ εἶναι τὸ τέλειον κατὰ φύσιν καὶ ἡ θέωσις κατὰ χάριν.

Ὁ Νεοελληνισμὸς χρειάζεται νὰ ἀποτάξῃ ἀποφασιστικὰ τὶς αὐτοἰδεοληψίες τῆς δικαίας ἀναποτελεσματικότητος καὶ ἀναριστείας πὸν καλλιεργοῦνται στὸ ἔδαφος τοῦ ἀπὸ τὴν κρατοῦσα Ἀναξιοκρατία, γιὰ νὰ ἐξυγιάνῃ τὴν ἀσθένειά του εἰς σθένος. Τὸ δίκαιο πρέπει νὰ πάψῃ νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς ἀφηρημένη ἰδιότης ἄσχετος πρὸς τὸ δικαίωμα πὸν ἐνυπάρχει στὴν λειτουργικότητα καὶ χρησιμότητα τῆς γνησίας δυνάμεως. Αὐτὴ ἡ ἐκδοχὴ τοῦ στερεῖ τὴν ὀργανικὴ ἐνεργητι-

κότητά του καὶ καθιστᾷ τὴν αὐτόματη ἐπίκλησί του οὐτοπικὴν διέξοδο ἀνικανότητος. Ὁ Ἑλληνισμὸς εἶναι ἐπιβεβλημένον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀρνητικὴν στάσιν πρὸς τὴν πραγματικότητα πού ἡ καχεξία του προκαλεῖ καὶ ἀντιπροκαλεῖται. Ἔτσι μόνον θὰ μετουσιώσῃ τὸ παράπονον τοῦ ἀδικουμένου ἀδυναμίου εἰς κατάφασιν τοῦ δικαιουμένου δυναμένου. Δὲν ἀρμόζει εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν ἡ διεκτραγώδησις ὑστερήματος, οὔτε, πολὺ περισσότερον, ἡ αὐτοδικαιολόγησις του. Εἶναι πολιτισμὸς περιουσίας τελειότητος καὶ πληρώματος δυνάμεως, ὅταν εἶναι ὁ ἑαυτὸς του. Ἀλλὰ Δύναμις καὶ Τελειότης προαπαιτοῦν μακρὰ ἀφιέρωσι.

Παράρτημα I

Ἡ Ἀθηνᾶ ὡς Δύναμις-Σοφία, Ἀρχὴ τῆς δημιουργικῆς Ἀναπτύξεως τῶν Ἀθηνῶν
[Εἰκκ. 1-5]

Μετὰ ἀπὸ μακρὰ περίοδο κοινωνικῶν ἀναστατώσεων ποὺ τὴν εἶχαν κρατήσῃ σὲ ἐλάχισσα κλίμακα ἐνεργείας καὶ στὸ περιθώριο τῶν ἐξελίξεων, ἡ Ἀθήνα εἰσέρχεται μὲ τὸν Πεισίστρατο (πρῶτη κατάληψις τῆς ἐξουσίας περὶ τὸ 561/560 π.Χ.) σὲ τροχιά ταχυρhythμου, δυναμικῆς ἀναπτύξεως πολιτικοῖστορικῆς, οἰκονομικῆς, πολιτιστικῆς. Ἡ Ἀθηνᾶ ἐκφράζει τὴν ἄρσι τῶν παρελθόντων ἀδιεξόδων τῆς κοινωνίας, τὴν ὑπέρβασι τῆς ἀρνητικῆς ἀντιθέσεως τῶν γενῶν εὐγενείας, τὴν ἀπόδοσι μερικῆς σημασίας στὶς μερικῆς πανάρχαιες λατρεῖες καὶ τὸν τονισμὸ τῆς νέας συνεχούσης Παναθηναϊκῆς λατρείας παλαιότητας θεότητος ἐκ μέρους τῆς καθολικῆς ἀδιαφορίστου ἀλλὰ συντεταγμένης πόλεως, ὅμως ὑπὲρ πάντα καὶ θετικώτατα ἐκφράζει τὸ πνεῦμα τῆς δημιουργικῆς ἐκείνης ἐντάσεως ποὺ ὠδήγησε τὴν Ἀθήνα (καθοδηγώντας τὴν ἀδιάσπαστα διὰ μέσου τῶν πολιτειακῶν καὶ πολιτικῶν μεταβολῶν) στὴν κορυφὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ σύστασις τῶν Μεγάλων Παναθηναίων λίγο πρὶν στὴν δεκαετία τοῦ 70 λαμβάνει πνοὴ καὶ μέγεθος κεντρικοῦ γεγονότος στὴν δημόσια ζωὴ: γίνεται σημεῖο ἀναφορᾶς καὶ ἐστὶα συγκλίσεως τῆς δραστηριότητος τῶν πολιτῶν ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τῆς πόλεως. Τὸν ἐπόμενον αἰῶνα, ἡ εὐκλεῆς Παναθηναϊκὴ πομπὴ ἐξαιωνίζεται στὴν ζωφόρο τοῦ Ναοῦ τῆς Παρθένου Θεᾶς πρὸς τιμὴ τῆς ὁποίας ἐτησίως ἐπαναλαμβάνεται.

Τὸ Ἀγωνιστικὸ Ἰδεῶδες τῆς Ζωῆς εὐρίσκει τὴν λαμπρὴ καὶ ἀπτή διατύπωσί του στοὺς μεγάλους ἀθλητικούς ἀγῶνες τῶν Παναθηναίων, οἱ ὁποῖοι ἀποκτοῦν γιὰ τὴν Ἀθήνα ἰσολύμπιο κῦρος καὶ δόξα. «Τῶν Ἀθήνηθεν ἄθλων εἰμί» ἀναγγέλουν ὑπερήφανα καὶ θριαμβευτικὰ ἐπιγραφές τῶν μεγαλοπρέπων ἀμφορέων ποὺ δίδονται ἄθλα περίτεχνα στοὺς νικητῆς τῶν ἀγῶνων γεμάτοι μὲ τὸ λάδι ἀπὸ τὶς ἱερῆς ἐλαῖες τῆς θεᾶς. Ἡ ὑπερηφάνεια ἀπηχεῖ τὶς ἐπιτυχίες τῆς πολιτιστικῆς, στρατηγικῆς καὶ οἰκονομικῆς παραγωγικότητος τῆς πόλεως. Ὁ Ὀμηρισμὸς καὶ ὁ Ὀρφισμὸς συστηματοποιοῦνται σὲ μορφῆς ἀγράφων θεσμῶν, πρᾶγμα ποὺ αὐξάνει τὴν καλλιέργεια καὶ τὴν ἐπίδρασί των ὡς ζύμης πολιτι-

στικοῦ ὄργασμοῦ. Ἡ Διονυσιακὴ λατρεία παίρνει νέα ὄρμη, «ἀγωνιστικοποιεῖται» καὶ αὐτὴ καὶ ἔτσι δρᾷ καταλυτικὰ στὴν ἀνάπτυξι τοῦ Δράματος, ιδιαίτατη προσφορὰ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πνεύματος. Ποιητὲς καὶ τεχνίτες κάθε εἶδους, ἀπὸ ὅλες τὶς Ἑλληνικὲς περιοχάς, εὐρίσκουν τὴν Ἀθήνα οἰκεῖο χῶρό τους. Ἡ γλυπτικὴ ἀνακαλύπτει τὸ Ἀττικὸ ὕφος τῆς καὶ προβαίνει ἀποφασιστικὰ πρὸς τὶς ὑπάτες τελειότητες, τὴν ἐκτυφλωτικὴ πληθωρικὴ ἐπιδεικτικότητα τοῦ Ὑστεροαρχαϊκοῦ, τὴν σεμνὴ καὶ σοβαρὴ ἀυστηρότητα τοῦ Πρωτοκλασσικοῦ αὐτοελέγχου, τὴν μεγαλειώδη σύγκρασι φυσιοκρατικοῦ ἰδεαλισμοῦ στὸν Ὑψηλὸ Κλασικισμὸ τοῦ 5ου αἰῶνος, τὴν ἀντικειμενοποίησι τοῦ πάθους, τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς δυνάμεως στὸν ὄριμο Κλασικισμὸ τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ ἀρχίζει τὴν πορεία πρὸς τὴν ἰωνικὴ εὐαισθησία καὶ ταυτόχρονα θὰ χαριτώσῃ τὴν Δωρικὴ σεμνότητα. Στὴν ἀγγειογραφία, ἡ ἀνάπτυξι τῆς τεχνικῆς τοῦ ἐρυθρόμορφου ρυθμοῦ παρέχει ἐργαλεῖα ὑψηλοτέρας ἐκφράσεως: τὰ πράγματα ὀρίζονται καλύτερα μηδενίζοντας τὸν περίγυρό τους μέχρι τοῦ πέρατός των. Μὲ τὶς ἐξελίξεις στὶς τέχνες συνειδητοποιεῖται ἡ νοερότης ὡς ἀντικειμενικὴ ποιότης, ὡς αὐτὸ τὸ φανὸν τοῦ ὄντος καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῆς κρυφιοτήτος του, καὶ ἔτσι θεμελιούται ἡ μέλλουσα ἐπεξεργασία τῆς Μεταφυσικῆς τοῦ Νοῦ. Βιοτεχνικὴ παραγωγὴ καὶ ἐξαγωγικὸ ἐμπόριο ἀκμάζουν. Τὰ ἐμβλήματα τῶν γενῶν στὰ νομίσματα τῶν Ἀθηναίων (Warrenmuenzen) ἀντικαθίστανται ἀπὸ τὴν ὁμοίομορφη εἰκονογραφία τῆς πόλεως ὡς ἐνότητος, κεφαλὴ ἐνόπλου Ἀθηναῖς μὲ γλαῦκα ὄπισθεν (οἱ περίφημοι «γλαῦκες»). Ἀκολουθεῖται πολυδύναμα ἐνεργὸς ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, ἐνῶ δύο νευραλγικὰ σημεῖα ἰσχύος ἐλέγχονται σταθερά: τὰ χρυσορυχεῖα τοῦ Παγγαίου καὶ ἡ Αἰγαϊκὴ ἄκρα τοῦ Ἑλλησπόντου.

Ἡ ἀκροβατοῦσα ἔντασις ζωῆς καὶ δημιουργίας πρὸς τὴν Πεισιστράτειο ἐποχὴ ἀνάγεται καὶ ἀφιερῶνται χαρακτηριστικὰ στὴν Ἀθηναῖα. Ἡ Θεὰ γίνεται ἀληθὴς Κυρία τῆς πόλεως τῆς, σχεδὸν ἕνας θῆλυς Baal. Ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ τῆς βαθυνόσου φρονήσεως, μιᾶς σοφίας πρὸς ἐμπεριέχει ἀμεσότητα ἐφαρμογῆς τῆς σὲ κάθε περίστασι, γνώσεως τῆς κοσμικῆς νομοτελείας πρὸς ἐξασφαλίζει τὴν ὀρθὴ στάσι καὶ τοποθέτησι ἀπέναντι κάθε συγκεκριμένης συγκυρίας, γνώσεως ἐπομένως λειτουργικῆς καὶ ἀποτελεσματικῆς, ἰκανότητος συνεπῶς

έπιτυχίας. Είς αὐτήν τὴν σοφία συνοφίζεται γιὰ τὸ ἀρχαιοελληνικὸ βίωμα ἢ πεμπτουσία τῆς ἀρετῆς.

Τὴν δυναμερῆ πραγματικότητα τῆς ἱκανῆς σοφίας ἐξέφρασε ἡ πανάρχαια Φοβερὴ Θεά^[1], ἡ Μυκηναϊκὴ Ἄθηνᾶ Ποτνία (Atanapotiniija στὴν Κνώσσιο πινακίδα V52, ὅπου ἀπαντοῦν καὶ τὰ θεῖα ὀνόματα Ἐνυάλιος, Παιῶν καὶ Ποσειδῶν). Τὸ Πότνια ἀπαντᾷ συχνὰ στὶς πινακίδες, συνήθως μὲ μία γενικὴ, βεβαία ἢ εἰκαζομένη, τοῦ τύπου (π.χ. Πότνια τοῦ Λαβυρίνθου, Daru₂ritojo Potiniija, Kn. Gg 702. Παλαιὰ ὀνομασία τῆς Κνωσσοῦ, ὅπου εὑρίσκετο ὁ ἀρχέ-τυπος Λαβύρινθος, ἦταν Τρίτα (Ἡσύχιος s.v.), δηλαδή ἡ πόλις τῆς Ἄθηνᾶς). Ὑπάρχει καὶ μία ἀναφορὰ στὸ ἐπίθετο ἀσία (Potiniija Asiwija στὴν Πύλο Fr 1206), ὑπὸ τὸ ὁποῖο ἐλατρεύετο ἡ Ἄθηνᾶ στὸν Λακωνικὸ Λᾶ (Παυσανίας III, 24, 7). Μία πινακὶς στὶς Μυκῆνες δίδει Sitopotiniija, Σιτὼ Πότνια ἢ Σίτων Πότνια, θεότητα τῶν δημητριακῶν (Οἰ 701.2). Ἡ Πότνια εἶναι ἡ Μυκηναϊκὴ Μεγάλῃ Θεά, ἡ ὁποία συνθέτει κατὰ τὰ πρότυπα τῆς Ἑγγὺς καὶ Μέσης Ἀνατολῆς τὸν μετέπειτα Ἑλληνικὸ διαφορισμὸ θεῶν ὄψεων ἢ προσώπων. Πότνια εἶναι ἡ Σεβάσμια Κυρία, ἡ Σεμνὴ Θεά, ἡ Δεόμεστος Βασίλεια.

Τὸ δεόμεστο τῆς κυριότητος καὶ τὸ φοβερὸ τῆς καταγωγῆς συνοδεύονται ἀπὸ τὸ τρομακτικὸ τῆς δυνάμεως τῆς Ἄθηνᾶς. Ἡ Θεὰ γεννᾶται ἐν πλήρει πολεμικῇ ἐξαρτύσει ἀπὸ τὴν Δίῃα κεφαλῇ.^[2] Ὁ ὄπλισμὸς τοῦ Παλλαδίου τῆς 2ας χιλιετίας π.Χ. (ἀκόντιον καὶ ὀκτώσχημος ἀσπίς) ἐμπλουτίζεται τώρα μὲ τὴν φρικτὴ αἰγίδα (Ἡσίοδος Fr. 343.18-19 Merkelbach et West): ἡ Μῆτις ἐγκυμο-νοῦσε ἐντὸς Διὸς τὴν κόρη της,

αἰγίδα ποιήσασα φοβέστρατον ἔντος Ἀθήνης'

σὺν τῇ (sc. αἰγίδι) ἐγείνατο (sc. ὁ Ζεὺς) μιν (sc. τὴν Ἀθηνᾶ), πολεμῆϊα
τεύχε' ἔχουσαν.

Οὐρανὸς καὶ Γῆ ἔφριξαν ὅταν ἀκούσθηκε ὁ πρῶτος πολεμικὸς ἀλαλαγμὸς τῆς Ἀθηνᾶς μόλις ἐγεννήθη (Πίνδαρος, Ὀλυμπιονῆες, VII, 35 sqq.). Ἡ αἰγὶς ἦταν δέρμα αἰγὸς (τῆς Ἀμαλθείας εἰδικώτερα πού ἐθήλασε τὸν Δία) μὲ τὴν

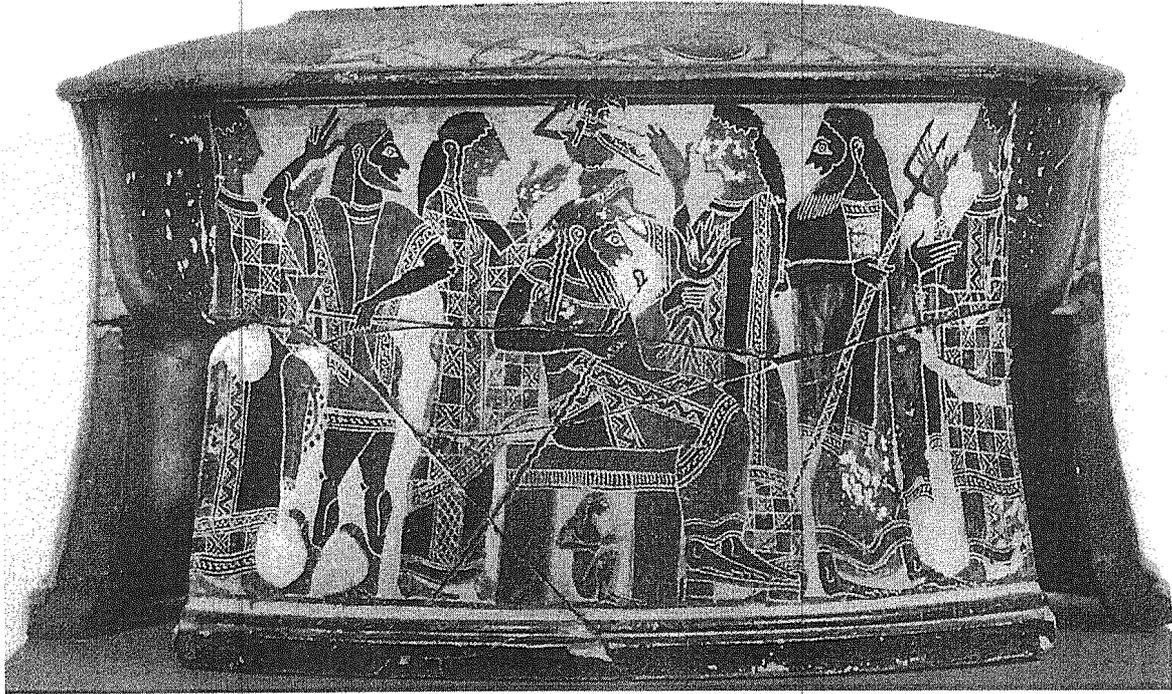

Εικ. 1. Ἡ Ἀθηνᾶ ὡς Παλλάδιο (ἄνω δεξιὰ) καὶ ὁ διπλοῦς πέλεκυς (κέντρο) σὲ ὑπαίθριο ἱερό. Χρυσοῦς δακτύλιος ἀπὸ τὸν θησαυρὸ τῶν Μυκηνῶν. Τρίτο τέταρτο τῆς δευτέρας χιλιετηρίδος π.Χ. Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν.

φρικτὴ κεφαλὴ τῆς Γοργόνης Μεδούσης ἢ ὁποῖα ἀπολίθωνε ἀπὸ τρόμο ὅποιον τὴν κοιτοῦσε (cf. π.χ. τὸ συμβάν στὴν ἱερεία Ἰοδάμα, Πausανίας IX, 34, 2).

Τὸ φοβερὸ καὶ τὸ εὐεργετικὸ συμπίπτουν στὴν Ἀθηνᾶ. Δύναμις καὶ Σοφία ταυτίζονται σὲ μία ἐνεργὸ καὶ ἀποτελεσματικὴ γνῶσι τῆς πραγματικότητος, στὴν λειτουργικὴ Ἴσχυ τῆς ἀληθοῦς Γνώσεως, στὴν δυναμερῆ νοερότητα τοῦ ὄντος καὶ τὴν σύστοιχο ὄντολογικὴ ἐνεργότητα τοῦ νοῦ. Ἡ Ἀθηνᾶ ὡς διάνοια καὶ νόησις τοῦ Διὸς εἶναι ἔφορος ὅλων τῶν τεχνῶν, πολεμικῶν καὶ εἰρηνικῶν, Κυρία τῶν ὄπλων καὶ τῶν ἐργαλείων, ἀρχὴ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῆς σοφίας, φρόνησις τοῦ καιρίου καὶ ἐξασφάλισις τῆς ἐπιτυχίας, ἰκανότης κατορθώματος, μεταφορὰ τῆς αἰωνίου ἀληθείας στὸ νόημα τῆς στιγμῆς, ἢ ἀμεσότης τῆς παρουσίας τοῦ ἀχωρήτου ἀπόντος, ἢ πλησμονὴ τοῦ καθολικοῦ στὸ μερικόν. Ὁ ἐγκύμων συμβολισμὸς τῆς αὐτῆς Θεᾶς Πολέμου, Σοφίας καὶ Τεχνῶν ἔτσι ἀποκαλύπτεται, ὅπως καὶ ἡ σημασία τοῦ ἱεροῦ φυτοῦ τῆς. Ἡ ἀγρία ἐλαία καὶ ὁ κότινος τοῦ Διὸς γίνεται καρποφόρος στὴν Ἀθηνᾶ, ἢ πικρότης τοῦ καρποῦ

μεταμορφώνεται εἰς τὴν θρεπτικὴν γλυκύτητα τοῦ χυμοῦ του: ἡ Δύναμις ἐστιάζεται εἰς χρήσιμον παραγωγικότητα, καὶ αὐτὴ ἡ ἡμέρωσις ἀποτελεῖ ἔργον τοῦ νοῦ τοῦ ὄντος.

Εἰκ. 2. Ἡ Γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς. Μελανόμορφη παράστασις σὲ βάσι ἐξαλείπτρου, Μουσεῖο Λουβρῆ. Περί τὸ 570 π.Χ.

Τὸ Μυκηναϊκὸ πολεμικὸ Παλλάδιο (Εἰκ. 1) μετασχηματίζεται στὴν θεὰ μετὰ περικεφαλαία, ἀκόντιον, ἀσπίδα καὶ αἰγίδα. Τὴν ἀπαντοῦμε συχνὰ στὴν ἀγγειογραφία (Εἰκ. 2) καὶ σὲ γλυπτικὴν μορφήν, ἰδιαίτερος ὡς Πρόμαχος ἢ Σθενιάδα, τὴν Ἰσχυρὴν (cf. Πausanias II, 30, 6). Παρὰ τὸ ἀρχέγονο ξόανον ὑφίσταται ἤδη ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀρχαϊκοῦ χρόνου τὸ ἀνθρωπομορφικὸ λατρευτικὸ ἄγαλμα τῆς πολεμικῆς θεᾶς στὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν τὴν ἀποφασιστικὴν δυναμικὴν ποὺ ἐξέφραζε παρατηροῦμε στὴν εἰκονογραφία τῶν λαμπρῶν Παναθηναϊκῶν ἀμφορέων (Εἰκ. 3) καὶ στὸ χάλκινον ἀγαλματίδιον τῶν πρώιμων κλασσικῶν χρόνων (Εἰκ. 4). Ἡ συμπληρωματικὴ περίσκεψις τῆς ἀκαταμάχητου ἰσχύος ἐπιτυχίας καὶ νίκης ἐκ μέρους τῆς Δυνάμεως-Σοφίας, διαχέεται στὸ ἀνάθημα (Εἰκ. 5), ὅποια καὶ εἴναι ἡ ἀφορμὴ τῆς περισυλλογῆς (πιθανώτατα τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων σὲ μάχην ἐπὶ τῆς προκειμένης στήλης).

Εικ. 3. Ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ πρώτου γνωστοῦ Παναθηναϊκοῦ νικητηρίου ἀμφορέως. Περί τὸ 560 π.Χ. British Museum. Τεχνοτροπία ὁμίλου τοῦ Burgon. Στὰ πλάγια ἀναγράφεται: ΤΟΝ ΑΘΕΝΕΘΝ ΑΘΛΟΝ: ΕΜΙ. (= Τῶν Ἀθήνηθεν ἄθλων εἰμί).

Σημειώσεις

- [1] Αὐτὸ φαίνεται νὰ σημαίνουν τὰ σταθερὰ ἐπίθετα τῆς θεᾶς Τριτογένεια ἢ Τριτογενής, Τριτωνίς. Μία ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐρμηνειῶν συνέδεε τὰ ἐπίθετα μὲ τὸ οὐσιαστικὸν τριτῶ καὶ τὸ ρῆμα τρεῖν (τρέω καὶ τρεῖω, φεύγω ἀπὸ φόβο, φοβοῦμαι· cf. τρέσας, ὁ δειλὸς καὶ ρίφασπις σὲ μάχῃ). Στὸν Ἡσύχιον ἀπαντᾷ αὐτὴ κυριώτερα ἢ ἐξήγησις: s.v. τριτογένεια· ἢ τὸ τρεῖν ἐγγενῶσα τοῖς ἐναντίοις (cf. s.v. τριτογενής)· ἐπίσης s.v. τριτῶ· ρεῦμα· τρόμος· φόβος· (πρέπει ἢ λέξις νὰ ἐσήμαινε καὶ βίαια ρεύματα, χειμάρρους ἢ ἐν γένει φοβερὰ ὕδατα. Ἔτσι μία ἄλλη ἐρμηνευτικὴ γραμμὴ ἀνέφερε τὰ ἐπίθετα σὲ ποταμὸν Τρίτωνα ἢ λίμνην Τριτωνίδα ὅπου ἡ Ἀθηνᾶ ἐγεννήθη ἢ ἀνετράφη. Ὁ Βοιωτικὸς Τρίτων ἦταν χεῖμαρρος ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Πausanias IX, 33, 7. Συνήθως ἡ ἀναφορὰ ἐννοεῖτο πρὸς Βορειο-Ἀφρικανικὴν λίμνην Τριτωνίδα ἢ ὁποῖα ἐκχέεται στὴν Μεσόγειον διὰ ποταμοῦ Τρίτωνος. Κρήνη Τριτωνίς ὅπου ὁ Ζεὺς ἐγέννησε τὴν Ἀθηνᾶ ἐκαυχᾶτο στὴν Ἀρκαδικὴ Ἀλίφειρα,

Εἰκ. 4. Ἀθηνᾶ Πρόμαχος. Χάλκινο ἀγαλματίδιο ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολι. Περί τὸ 480 π.Χ. Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο.

Εἰκ. 5. Ἀνάθηματικὸ ἀνάγλυφο ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολι. Περί τὸ 450 π.Χ. Μουσεῖο Ἀκροπόλεως.

Παυσανίας VII 26, 6. Γιὰ ἄλλες ἐκδοχὲς cf. e.g. O Gruppe, *Griechische Mythologie und Religionsgeschichte*, p. 1143 n. 1). Διάφορες ἀρχαῖες ἐρμηνεῖες παρατίθενται ἀπὸ τὸ Λεξικὸ τοῦ Φωτίου καὶ τὴν Σοῦδα, s.vv. τριτογένεια καὶ τριτογενής.

Σύνδεσις μὲ ὕδατα καὶ ροὲς ὑδάτων φαίνεται νὰ ὑποδηλοῦται ἀπὸ τὸν ἄλιον Γέροντα Τρίτωνα, τοὺς Τρίτωνες καὶ τὴν Ἀμφι-τρίτη. Ἀλλὰ πιθανὸν νὰ μετήχθη ἡ ἔννοια ἐκεῖ ἀπὸ βασικώτερη ρίζα σημαίνουσα τὸ φοβερό. Τὴν ἐτυμολογία ἀπὸ τὸ τρεῖν φαίνεται νὰ ὑπεστήριξε ὁ γραμματικὸς Δίδυμος· τὴν ἐπικρίνει πάντως ὁ Ἡρωδιανὸς (cf. p 594 Lentz) μὲ δύο βασικὰ ἐπιχειρήματα: ὅτι (α) τότε θὰ ἔπρεπε ἡ λέξις νὰ γράφεται μὲ δίφθογγο, τριτογένεια, καὶ ὅτι (β) αὐτὰ τὰ σύνθετα

«εἰς πάθη ἀναλύεται καὶ οὐκ εἰς ἐνέργειαν οἷον Λυκηνῆος ὁ ἐν Λυκίᾳ γεγεννημένος κ.τ.λ.». Ἄλλὰ (α) τρεῖς εἶναι ἀπλῶς ἐπιμηχισμένο τὸ τρέω, τὸ δὲ ἐτυμολογικὸ πεδίο τῆς ρίζης τρέ- περιλαμβάνει τρι-ρός, τρύ-χω, τι-τρά-ω, τορό-ς, ὅπως καὶ τρί-βω. Για τὸ τελευταῖο cf. τὸ λατινικὸ tri-bulare, tri-ticum (τὸ τρία ἴσως ἐπίσης συνάπτεται, ὁ φοβερὸς ἀριθμὸς). Για τὸ (β), ὅπως ὁ Εὐστάθιος παρετήρησε Σχόλια εἰς Ἰλιάδα, 696.40 sqq., τὰ ἐν λόγῳ σύνθετα σημαίνουν τόσο πάθος ὅσο καὶ ἐνέργεια: «οὕτω δὲ διχῶς καὶ ἡ ἡριγένεια· καὶ γὰρ ἡ τὸ ἦρ γεννώσα ἢ ἡ ἐν ἦρι γεννωμένη». Σὲ περιπτώσεις ὅπως ἡ Ἰφιγένεια τὸ θέμα εἶναι σαφές. Ὁ Ἡσύχιος παραδίδει s.v. ἕτερσεν (ἀόριστος τοῦ τρέω)· ἐφόβησεν, δηλαδὴ μὲ ἐνεργητικὴ σημασία. Ὁ Schmidt στὴν ἔκδοσί του μετέβαλλε εἰς ἐφοβήθη, ἐσφαλμένα. Τὸ τρέω μπορεῖ νὰ σημαίνει φοβίζω ὅπως καὶ φοβοῦμαι (cf. τὴν ἐνεργητικὴν σημασίαν τοῦ παραλλήλου λατινικοῦ terr-eo, ἐπικαλουμένου ἀπὸ τὸν Curtius, *Principles of Greek Etymology*, §244).

Μὲ τὴν ἔννοια τοῦ φοβεροῦ ταιριάζουν καλύτερα ἡ Τριτοκούρη (Ἡσύχιος s.v.) καὶ οἱ Τριτοπατρεῖς ἢ Τριτοπάτορες (Φώτιος κ.λπ. s.v.). Πρόκειται γιὰ πανάρχαιες θεότητες τῆς γενέσεως, ἐφόρους τῶν περὶ τοὺς γάμους καὶ τὴν γέννησι παίδων. Οἱ Τριτοπάτορες ἦσαν ἡ γονιμοποιὸς πνοὴ τῶν Ἀνέμων, τὸ σπερματικὸ Πνεῦμα, οἱ Κύριοι τῶν Ἀνέμων. Ἡ παράδοσις ποὺ τοὺς συνέδεε μὲ τοὺς ἀνέμους ἦταν Ὀρφικὴ (OF 318): ἐθεωροῦντο «θυρωροὶ καὶ φύλακες τῶν Ἀνέμων», τὰ Ὀρφικὰ δὲ ὀνόματά τους ὑποδηλώνουν πρώτη γέννησι: Ἀλακλείδης (Radermacher), Πρωτοκλήης (ὑπάρχει καὶ ἡ γραφὴ Πρωτόκλεια) καὶ Πρωτοκρέων (ἀντιστοίχως ὁ ἰσχυρὸς Ἀμύνων, ὁ τοῦ πρώτου Κλέους καὶ ὁ πρῶτος Κυριάρχης· ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸν Πρωτόγονο τὸν ἐκτοκευθέντα ἐκ τοῦ Κοσμικοῦ Ὠοῦ τῆς πρώϊμου Ὀρφικῆς Κοσμογονίας). Ὁ Δήμων στὴν Ἀτθίδα του τοὺς ἀνήγε ἐπίσης εἰς ἀνέμους (FGrH 327 Fr. 2). Τὴν πρωτοτοκία πάσης κτίσεως τῶν Τριτοπατόρων ὑπεστήριξε ὁ Φιλόχορος (FGrH 328 F 182): ἦσαν οἱ πρῶτοι γεννηθέντες, ἐξ Ἡλίου καὶ Γῆς, ἐπομένως τρίτοι μετὰ τὴν πρώτιστη Ἀρχή. Τὸ σχῆμα εἶναι πάλι Ὀρφικόν. (Νύξ - Ὠόν - Γῆ καὶ Οὐρανὸς ἢ Ἡλιος καὶ σὺν τούτοις ὁ Πρωτόγονος). Τὴν λειτουργικὴν-λατρευτικὴν βᾶσι τῆς θρησκείας τῶν Τριτοπατόρων παρέχει ὁ Φανόδημος (FGrH 325 F6): στὴν Ἀττικὴν προσήχοντο καὶ ἐθυσίαζον εἰς αὐτοὺς

«ὕπερ γενέσεως παίδων, ὅταν γαμῆν μέλλωσιν». Αὐτὸ τοὺς συνδέει στενώτατα μετὰ τὴν Τριτοκούρη). Τέλος τὸ Ἄνωνυμον Ἐξηγητικὸν (FGrH 352 F1) τοὺς θεωρεῖ παῖδες τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, καὶ τοὺς ταυτίζει μετὰ τοὺς Κόττον, Βριάρεων καὶ Γύγην. Πρόκειται γιὰ μία Ἡσιόδειο ἐρμηνεία τῶν Τριτοπατόρων ὡς Ἐκατογχείρων (Ἡσίοδος, *Θεογονία* 147-153), κατ' ἐξοχὴν παραδειγμάτων φρικτῆς Ἴσχύος. Χαρακτηριστικὰ μαρτυρεῖται μία θήλεια πάρεδρος τοῦ Γύγη, ἡ Γυγᾶ, ἡ ὁποία κατὰ τὸν Ἡσύχιον s.v. εἶναι Ἀθηνᾶ ἐγχώριος, τοπικὴ.

Μία ἀρχαία ἐτυμολογία παρήγαγε τὸ Ἀθηνᾶ ἀπὸ τὸ Ἀ-θηλᾶ, εἴτε διότι τὸ ἀρχέγονο ξόανο (ἐξ ἐλαίας) Παλλάδιο τῆς Ἀθηνᾶς δὲν εἶχε μαστοὺς καὶ θηλῆς (Ἀθηναγόρας, *Πρεσβεία περὶ Χριστιανῶν*, 17A p. 78 Otto) εἴτε λόγω τοῦ ὅτι δὲν εἶχε τραφῆ ὡς βρέφος μετὰ γάλα ἐκ γυναικείας θηλῆς. Ἡ τελευταία ἐκδοχὴ ἐφαρμόζει στὴν Περσεφόνη καλουμένη μυστικῶς Ἀθηνᾶ (Ἀθηναγόρας, *op. cit.* 19C–20A, pp. 92–4 Otto): ἡ Περσεφόνη αὐτὴ ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν αἰμομικτικὴ καὶ τερατώδη συνουσία τοῦ Διὸς πρὸς τὴν μητέρα του Ρέα ὡς δράκοντος πρὸς δράκοντα. Τὸ βρέφος ἦταν τερατόμορφο, κερασφόρο, μετὰ δύο ἐπιπλέον ὀφθαλμοὺς στὸ μέτωπο καὶ δευτέρη ὄψις κατὰ τὸν τράχηλο· ὅταν τὸ εἶδε ἡ Ρέα ἐφοβήθη καὶ δὲν τὸ ἐπλησίασε νὰ τὸ θηλάσῃ. Ἐδῶ συνοικεῖται κορικῶς Περσεφόνη καὶ Ἀθηνᾶ, ἀμφότεραι ὡς Ἀθηλᾶ. Κατὰ γλῶσσαν τὸν Ἡσύχιον, s.v. θήμιον· γάλα. Cf. τι-θήνη, ἡ τροφός. Ὡστε Ἀθηνᾶ = Ἀγάλακτος. Τὸ ἀγάλακτο τῆς ἀνατροφῆς τῆς ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀνδρώδη καὶ ἄθλο φύσι τῆς θεᾶς. (Τὰ παιδιὰ ποὺ ἐγεννῶντο τὴν τρίτη τοῦ (σεληνιακοῦ) μηνὸς καλύτερα νὰ ἦσαν ἀγόρια, διότι ἡ Ἀθηνᾶ, γεννηθεῖσα αὐτὴν τὴν ἡμερομηνία κατ' ἐρμηνείαν τοῦ Τριτογένεια, ποὺ τὴν ἐξίσωνε πρὸς τὴν νέα Σελήνη τὴν τρίτη ἡμέρα διακρινομένη στὸν ἐσπέριο ὀρίζοντα (Ἴστρος FGrH 334F24), ἦταν ἀνδρώδης. Παροιμιῶδες ἦταν (Σχόλια εἰς Ἰλιάδα Θ, 39): παῖς μοι τριτογενῆς εἶη, μὴ τριτογένεια· ἀρρενώδεις γὰρ αἱ τοιαῦται γυναῖκες. Ὁ Ὀρφικὸς Ὑμνος 32.10 ἀπευθύνεται πρὸς τὴν Ἀθηνᾶ: ἄρσην μὲν καὶ θῆλυς ἔφυς). Ὁ Ἡσιόδειος, κανονικὸς καὶ διαδεδομένος (εἰκονογραφικὰ ἐπίσης) μῦθος τῆς γεννήσεως τῆς Ἀθηνᾶς ἀποδίδει ἐπίσης τὴν φρικτὴ καταγωγὴ τῆς. Ὁ Ζεὺς ἐνυμφεύθη πρώτην τὴν Μῆτιν, τὴν γνωστικὴ καὶ πολύτροπο Σοφία. Ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γεννήσῃ, οἱ πρῶτοι γεννήτορες Οὐρανὸς καὶ Γῆ τοῦ ἀπεκάλυψαν τὸ φοβερὸ

μυστικό: τὸ πρῶτο παιδὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν γάμο θὰ ἦταν ἡ Τριτογένεια, τὸ δεύτερο ὁ Νέος Βασιλεὺς θεῶν καὶ ἀνδρῶν. Ἡ μοῖρα εἶναι ἄτρεπτος· μόνη λύσις γιὰ τὸν Δία ἦταν νὰ ἀφομοιώσῃ τὴν Μῆτι, δηλαδή ἡ Βία τῆς Ἰσχύος του νὰ συγκερασθῇ μετὴν Ἰσχὸ τῆς Γνώσεως. Ἔτσι κατέπτε τὴν Μῆτι καὶ ἐγεννήθη χωρὶς μητέρα ἡ Ἄθηνᾶ ἀπὸ τὴν κεφαλὴ του, ὡς νοῦς καὶ διάνοια τοῦ Διός, «ἴσον ἔχουσαν πατρὶ μένος καὶ ἐπίφρονα βουλήν», ἐξισουμένη πρὸς τὸν Δία στὴν ἀποφασιστικὴ ἀμετάτρεπτο ὁρμὴ καὶ στὴν ἐπίγνωμο φρόνησι λογιζοῦ τοῦ πρακτέου (Θεογονία, 886-900 καὶ Fr. 343 στὸ Merkelbach et West, *Fragmenta Hesiodica*).

Ἡ Ἄθηνᾶ ἦταν λοιπὸν ἡ Φοβερὴ Θεὰ καὶ κατὰ τὴν γέννησι ὅπως καὶ κατὰ τὴν φύσι. (Ἐκλείπει συνεπῶς ὁ κύριος λόγος ποὺ ἔκανε τὸν Ἡρωδιανὸ νὰ ἀντιταχθῇ στὴν σύνδεσι τοῦ Τριτογένεια πρὸς τὸ τρεῖν, ὡς ἀνωτέρω). Ἀκριβέστερον, ἡ Ἄθηνᾶ εἶναι μία ἀπὸ τίς ὄψεις στὶς ὁποῖες ἐμορφοποιήθη ἡ Μυκηναϊκὴ Μεγάλῃ Θεά.

- [2] Ὀμηρικὸς Ὕμνος, XXVIII· Ἀπολλόδωρος, *Βιβλιοθήκη*, I, 20. Κατὰ τὰ Σχόλια στὸν Ἀπολλώνιο Ρόδιο VI, 1310 πρῶτος Στῆσιχόρος ἔφη σὺν ὅπλοις ἐκ τῆς τοῦ Διός κεφαλῆς ἀναπηδῆσαι τὴν Ἄθηνᾶν. Ὁ στίχος ἔχει εὐρεθῆ, Fr. 233 Davies, ἀλλὰ ἡ πληροφορία δὲν εἶναι ἔγκυρη μᾶλλον. Τὸ Ἡσιόδειο ἀπόσπασμα πρέπει νὰ εἶναι παλαιότερο τῆς ἐποχῆς τοῦ Στῆσιχόρου (c. 640-555 π.Χ.). Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ εἰκονογραφία εἶχε ἐκφράσει τὴν ἀντίληψη προγενέστερα (στὸν λαιμὸ π.χ. τοῦ γιγαντιαίου πίθου τῆς Τήνου ὅπου ἀνάγλυφος παράστασις τῆς σκηνῆς, περὶ τὸ 680-670 π.Χ.).

